

EMILIO BETTI

ONNISTUNEEN TULKINNAN ESTEITÄ

Karl Wilhelm von Humboldt osallistui aikoinaan keskusteluun historiankirjoituksesta¹. Hänen mukaansa jonkin aikakauden yksityishenkilöillä tai kulttuureilla on luonne, jonka perusosat tunnustetaan ajattelussa, tuntemuksissa, taipumuksissa ja mielijohteissa, näiden keskinäisessä järjestyksessä, yhtenäisyydessä ja vaikutustavassa². Yksilön tai kulttuurin luonnetta tulisi Humboldtin mielestä arvioida historiallisessa kuvauksessa pääasiassa sen subjektiivisen arvon ja sisäisen yhtenäisyyden mukaan. Ei siis sen mukaan, miten se sopii tuohon tai tähän ulkoiseen tarkoitukseen. Eikä liioin sen mukaan, miten objektiivisesti hyviä tuloksia tietty luonne tuottaa.³ Ihmistä kun ei pidä sekoittaa toimiinsa. Kuten Humboldt myös huomautti, jokainen ihminen on enemmän kuin tekonsa. Kukaan ei milloinkaan saavuta mielessään olevaa ihannetta.

Toisaalta voidaan sanoa, että teko on jotakin, joka ylittää tekijänsä. Teko voi kypsyä hedelmänä tekijän kootuista ja kohonneista voimista, jotka muuten hukkaantuisivat⁴. Tai sitten teko kiihottaa vastaaviin suorituksiin, panee ne alulle. Humboldt asetti näin oikeutetun hermeneuttisen kriteerin. Sen vastaisesti arvostellaan tekoja yleensä ulkoisella laillisuuden mittapuulla. Tällä käytännöllisellä ja hyödyllisellä tavalla teot mukautetaan yleiseen lakiin. Moraalisesti oikeutetulta tämä ei kuitenkaan vaikuta, koska siinä ei piitata syyllisyyksistä ja ansiokkuuksista. Ennen kaikkea se ei sovi täsmälliseen historiallis-spekulatiiviseen arviointiin, sillä se rajoittaa hermeneuttista tutkintaa. Siinä puututaan yksinomaan ihmisen käyttäytymiseen toisia ihmisiä kohtaan suhde- ja seuraelämässä. Selvittämättä jää tämän suhteiston kokonaisluonne. Näin päätellen Humboldt vaati, että hermeneuttisen kriteerin on oltava tulkinnan kohteelle immanenti.

Seuraavassa katselmuksessa käydään läpi asenteita, joita luonnehtii aidon pyrkimyksen puute objektin toiseuden ymmärtämiseen⁵. Ne rikkovat tulkitsijalle asetettua vaatimusta luopua estoistaan ja ennakkoluuloistaan. Ne asettuvat tulkitsijan ja tulkittavan teoksen väliin vääristämään merkitystä. Ne ehkäisevät kaikin tavoin oikeaa ymmärtämistä. Psykologisen epäsovivuutensa tähden kaikki nämä asennoitumistavat ovat omiaan vähentämään metateoreettisia valmiuksia, joita tulkintaprosessi kysyy. Ne muistuttavat baconilaisia idoleita (idola specus, tribus, fori, theatri), mutta suotakoon kullekin asennoitumiselle tässä oma erityinen muotoilunsa.

a) Ei suvaita, enemmän tai vähemmän tietoisesti, ajatuksia tai katsantokantoja, jotka ovat erilaisia kuin tavallisesti omaksutut. Vain tulkitsijalle itselleen totunnaiset näkemykset kelpaavat. Hän erehtyy uskottelemaan epäoikeutetun ennakkokäsityksensä nojalla, että oma kanta tulee perustelluksi muut hylkäämällä.⁶

b) Päätetään tietien tahtoen torjua mielipiteet, jotka poikkeavat apriorisesti kannatetuista mielipiteistä. Tällainen ehkäisy korostuu ankarana kaunaisessa asenteessa muita mielipiteitä kohtaan⁷. Se ilmentää epäsuoraa ja salamyhkäistä hermeneuttisten kriteerien loukkaamista. (Ja rinnastuu fraus legis -tapauksiin.)

c) Hengitään self-righteousnessia [itseoikeutettua omahyväisyyttä] ja uskotaan omaan muut syrjäyttävään godlinessiin [jumalisuuteen]. Asenne luonnehtii tiettyjä puritanismin moralistisia juonteita. Vakuututaan kaikkien niiden väärämielisyydestä, jotka eivät sopeudu annettuihin määräyksiin⁸. Hurskastelulla edistetään yliveritaisuuden nimeen

vannovaa oikeusajattelua. Se hävittää tietoisuuden olemassaolon antinomioista. Ja juuri näistä ristiriidoista pitäisi sukeutua taju hyvän ja pahan välisestä yhteydestä sekä aavistus vaikeudesta erottaa oikea väärästä.⁹

d) Mukaudutaan virallisiin tai hallitseviin, hyväksytyihin näkemyksiin keskusteluttomina dogmeina. Konformismi johtaa tulkitsijan omaksumaan farisealaisen tekopyhän asenteen¹⁰. Seuraavaksi pidättäytytäänkin jo tiettyjen myyttien tai perittyjen ennakkoluulojen edustaman fable convenuen tai muun ”sovinnaivalheen” kritiikistä.¹¹

e) Oletetaan ennalta yhden arvottomiskriteerin ainutlaatuisuus. Pysytetään voimassa tapa punnita samalla mitalla kaikkien historiallisten vaiheiden ihmisiä ja minkä hyvänsä kulttuurin muotoja. Tämä historianvastainen näkemys leimasi keskiaikaista suhtautumista klassiseen ja raamatulliseen perinteeseen¹². Edelleen se määrittä ranskalaisten kriitikoiden ja historioitsijoiden mentaliteettia Ludvig XIV kauden jälkeen¹³. Sittemmin sitä on esiintynyt erityisesti traditionalismin valistusvirtauksessa¹⁴. Yleisemmin on sen nojalla kallistuttu ohjaamaan jokainen uusi tuotos osaksi jo hankittua ajatteluvälineistöä¹⁵.

f) Taivutaan samastamaan erilaisuutta ja sopeuttamaan kaikki vallitseviin vaatimuksiin ja nimityksiin¹⁶. Tämä johtaa edellä mainittuun antihistorialliseen näkemykseen¹⁷. Käytetään kuluneita käsitteitä tulkintavälineinä¹⁸. Kiinnytetään kirjaimellisiin sanamuotoihin securityn [turvallisuuden] pakkomielteenä¹⁹.

g) Sotketaan eri arvottomistat toisiinsa²⁰. Loogisia tai deontologisia kriteerejä siirretään luvottomasti näille vieraalle hermeneuttiselle tasolle. Suuntaudutaan teknisen tulkinnan sijasta psykologiseen tulkintaan, tai päinvastoin pelkän toteavan tulkittamisen sijasta normatiiviseen tulkintaan, tai toisin päin²¹.

h) Menetetään mielenkiinto. Ilmennetään henkis-moraaalista pelkoa tai laiskuutta.²² Näin ymmärtämään kutsuttu – kuten oppimaankin kutsuttu²³ – estyy vakavasti keskittymästä ja sitoutumasta sympaattisiin samastumisiin. Ahdistus, saamattomuus tai velttous eivät salli hänen vastata ongelmallisiin alkeisvaatimuksiin, joita objektien syvämpi tunteminen asettaa ajattelevalle subjektille²⁴.

Häiriöt, joita sattuu toista henkisyttä kontemplatiivisesti tarkastelevalle seesteiselle katsannolle, aiheutuvat estoista ja ennalta vallatuista näkökannoista. Niitä sanelevat subjektille hänen omat yksilölliset pyyteensä ja elämän velvoitteensa. Hän ajautuu ennalta muodostettuun henkiseen järjestykseen, jota äskettäin on tutkimuksessa kuvattu nimellä ”syntagma”²⁵. Se synnyttää patologista katkeruutta. Ensin syntyy ”ajattelukramppi”. Se voi myöhemmin virota fanaattisuutena, jota on luonnehdittu termillä ”psykooma”²⁶.

Kun kriittisessä tai arvottavassa hermeneutiikassa tavataan vääriä tulkintoja ja vääriä käsityksiä, olisi yhtä kaikki pysyttävä selvillä päämäärästä. Tulisi pitäytyä tutkitussa tulkinnassa ja käsittämässä. Täytyisi suojautua houkutukselta uudistaa polemiikin nimissä niitä estoja ja epämuodostumia, joita on edellä tarkasteltu tulkintaprosessin oikean toteutuksen esteinä.

Tästä kulmasta avautuu keskustelu nyky maailman poliittisten neuroosien läsnäolosta. Kommunistinen liike houkuttaisi diagnostisoida sellaiseksi ”poliittiseksi neuroosiksi”, joka nykyään hallitsee monia yhteiskuntia ja määrää toisissa maissa poliittisten puolueiden muotoutumista²⁷. Aivan oikein on tästä varoitettu, sopivasti erään psykiatrin suulla²⁸, niin mielivaltaista kuin onkin pyrkiä ajattelemaan historiaa psykiatrisin kategorioin pitämättä lukua inhimillisestä taipumuksesta vastahankaan ja välienselvittelyyn. Sittemmin on kyllä valjennut, kuinka luonteeltaan suljettu (Geschlossenheit) maailmankatsomus, joka yhtyy umpeutuneeseen hermeneuttisuuteen (Verschlossenheit) suhteessa sitä häiritseviin ja vaarantaviin tosiasioihin, ei anna aihetta neuroosidiagnoosiin. Tuollainen luonne tapaa ohjata kaiken henkisen totaliteetin ja kaiken universe of discoursen [diskurssiuniversumin, puhemaailman] (käytännössä W. M. Urbanin sanontaa) sisintä yhtenäisyyttä. Kysymys on vain aste-erosta normaalin syntagmanäkemyksen ja suvaitsemattomuudessa paljastuvan psykoomanäkemyksen välillä.

Mutta ennen kaikkea on palautunut mieliin, kuinka neuroosi toistuu yksittäisessä ihmisessä, jolla on erityinen suhde ympäröivään maailmaan. Ilmiöstä voi tulla kollektiivista kommunikaatioprosessissa, joka saa yksilöt värähtelemään sopusoinnussa. Psykoanalyysin istunto, silloinkin kun se on välttämättömä lukea sosiaalisen tosiasian tiliin, säilyy aina yksilön itsehallinta-asiana. Freudilainen libido kuuluu yksinomaan yksilöbiologian ulottuvuuteen. Tämä valtuuttaa epäilemään sitä, että se voisi kaikissa tapauksissa keinotekoisesti kääntyä poliittiseen ulottuvuuteen. Sen vuoksi on varmasti harhaa kuvitella voivansa pyytää psykoanalyysia ylittämään erikoistumisen muurit²⁹, pyytää siltä lääkkeitä tietyn poliittisen ideologian taltuttamiseen ja ihmisten ohjaamiseen järjen tielle.

Pikemminkin täytyy kasvattaa kykyä asettaa vastapelurin näkökulmaan. Tämä kyvykkyys sopii luonnehtimaan hermeneuttista valmiutta eli taitoa tutkia ymmärtämissä. Tulee vaalia uskoa yhteiseen ihmisyyteen perustuvan kansalaisten yhteiselämän mahdollisuuteen. Ja on ryhdyttävä panemaan sitä toimeen.

Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori

Viitteet ja kirjallisuus; suomentajan huomautukset hakasuluissa

1. Das XVIII Jahrhundert, *Werke*, toim. Leitzmann, II, 69; VII, s. 178. Humboldtin yksilökäsitys ailahtelee kahlehtivan idean ja vapauttavan voimamoneuden välillä, vrt. [Joachim] Wach, *Verstehen* [I-III, Tübingen 1926-33] I, s. 245; [Horst] Rüdiger, *Wesen und Wandlung des Humanismus* [Hamburg 1937], s. 204. Ks. edelleen [Julius] Kaerst, *Studien zur Entwicklung und Bedeutung d. universalgeschichtl. Anschauung, Histor. Zeitschrift*, s. 106, 488–92, 495.
2. Persoonallisuuden sisäisestä yhtenäisyydestä, joka muodostaa luonteen, ks. edelleen [Johann Gustav] Droysen, *Historik* [1882], s. 178 (vrt. Wach, *Verstehen*, III, s. 176); [August] Boeckh, *Encykl. u. Methodol.* [= Enzyklopädie und Methodenlehre der philosophischen Wissenschaften], 2. p. [1966], s. 125–6; [M.] Lazarus, *Leben der Seele* [1856-7], 2. p., II, 1878, s. 397; [August] Brunner, *Erkenntnistheorie*, 1948, s. 98–100. Yksilöllisyyden luonnekarakteristiikasta ks. Lazarus, Ueber d. Verhältnis des Einzelnen zur Gesamtheit, *Zeitschr. f. Völkerpsychl.*, II, 1862, s. 436. Edelleen ks. yksilöllisyyden fenomenologiasta [Ernst] Troeltsch, *Historismus [und seine Überwindung. Fünf Vorträge]*. Berlin 1924], s. 32; [Johannes] Volkelt, *Das Problem d. Individualität*, 1928, s. 11–52; [Felix] Krueger, *Lehre von dem Ganzen* [1948], s. 60.

3. Näin [Benedetto] Croce, [*La storia. Come pensiero [e come azione]*, 1939], s. 207; mutta toisaalta Croce, [*La poesia*]. [Introduzione alla critica e storia della poesia e della letteratura, 1936], 2. p., s. 83.
4. Tässä mielessä [Friedrich] Nietzsche, *Menschliches*, [*Allzumenschliches*] I [1878], s. 208; II [1879], s. 408; [Der] Wanderer [und sein Schatten, 1880], s. 268; *Fröhliche Wissenschaft* [1882/1887], s. 337. Toisaalta [G. W. F.] Hegel, *Werke*, X, I, s. 384 & Nietzsche, *Wanderer*, s. 286. Vrt. [Hans] Freyer, *Theor[ie] d[es] obj[ektiven] Geist[es]*. [Eine Einleitung in die Kulturphilosophie, Leipzig 1928], 3. p., s. 104–5.
5. [Nicolai] Hartmann, *Ethik* [Berlin 1935], s. 392; vrt. 366, 369; [Eduard] König, *Hermeneutik* [des alten Testaments mit spezieller Berücksichtigung der modernen Probleme], 1916, § 24–31: ”negative Direktiven” [”negatiiviset toimintaohjeet”]. Tämä muistuttaa [Johann Friedrich] Herbartin luonnehdintaa logikasta *die Moral des Denkenin*ä [”ajattelun moraalina”].
6. [Friedrich Ernst Daniel] Schleiermacher, *Hermeneutik* [und Kritik mit besonderer Beziehung auf das Neue Testament, 1838], s. 31, erottaa positiivisesta tai aktiivisesta väärinymmärtämisestä negatiivisen väärinymmärtämisen, joka koituu hermeneuttisten ohjenuorien huomiotta jättämisestä. Siinä harkitaan riittämättömästi, päätellään hätköiden (*Ueberlegung*). Edellisessä tapauksessa ollaan puolueellisia (*Befangenheit*). Miellytään siihen, mikä on lähellä omaa ajatushorisonttia (*Ideenkreis*), ja erkaannutaan kaikesta ulkopuolisesta. Aktiivisen väärinymmärtämisen pahen juuret ovat syvemmällä eikä niitä voi korjata noin vain uudella yrittämällä. Vrt. [Jean-Jacques] Rousseau, *Contrat social*, 1762], lib. IV, cap. 8; Nietzsche, *Fröhl. Wiss.*, 162, *Morgenröthe*, 1881/1887], s. 438; [Ernst] Bernheim, [Lehrbuch der histor[ischen] Methode [Leipzig 1889], s. 486.
7. Puoluehistoria tarjoaa opettavia esimerkkejä tällaisesta ehkäisemisestä, mutta myös valistushistoria, josta ks. antikristillistä tendenssiä [Edward] Gibbonin *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 1776]ssa. (Schleiermacher, *Hermeneutik*, s. 159; [Eduard] Fueter, *Histoire de l'historiographie moderne [Geschichte der neueren Historiographie*, 1911], 1915, s. 459.) Vastaavasta psykologisesta asenteesta ks. Nietzsche, *Morgenr.*, s. 540; [Antonio] Pagliaro, *Il segno vivente*. [Saggi sulla lingua e altri simboli], 1953, s. 179.
8. [R. H.] Tawn[e]y, *Religion and the Rise of Capitalism*, 1926; R. B. Perry, *Puritanism and Democracy*, 1944, s. 245–7, 259–63, 277, 363–94.
9. Vrt. Wach, *Verstehen*, III, s. 188; oma tekstimme julkaisussa *Riv. it. sc. giur.*, 1948, s. 84, viite 146. Kerettiläistuomioistuimet vertautuvat tässä rikosoikeuksiin. *Everyman's Encyclopaedia* [in Twelve Volumes, toim. Athelstan Ridgway, London 1931–2], 3. p. [London 1949–50], IV; s. 369, (crimes: war crimes) [rikokset: sotarikokset]. Määritelmä (M. Lachs): ”acts of violence committed under specially favourable circumstances created by war; committed by a special group of persons in connection with the war (e. g. army commanders, police in occupied countries, commanders of prisoners-of-war camps); committed during war and not covered by the exceptions provided by the international laws of warfare” [”väkivaltaisia tekoja, joita tehdään sodan luomissa niille poikkeuksellisen soveliaissa oloissa; jotka tekee tietty henkilöryhmä (esim. armeijan komentajat, miehitettyjen alueiden poliisit, sotavankileirien komentajat) sotaoloissa; jotka tehdään sodan aikana niin, ettei niihin sovellu kansainvälisissä oikeudellisissa sopimuksissa määritellyt sodankäyntiä koskevat poikkeukset”].
Virallisen angloamerikkalaisen mielipiteen mukaan Nürnbergin oikeudenkäyntien uutuutena ei ollut lakien luominen, vaan rankaisukykyisen tuomioistuimen muodostaminen. ”The defect in the past of these prohibitive provisions of international law has been that there was no court with power to try and to punish the transgressor.” Lord Simon lausui: ”It is the creation of the court, not the enunciation of the law, that is the novelty; and few people will feel their sense of justice outraged because, when Germany collapsed, the allies decided to create such a court rather than to let those who were guilty of such deeds violate the law with impunity.” Lord Lawrence jatkoi: ”the maxim nullum crimen sine lege is not a limitation of sovereignty, but is in general a principle of justice. To assert that it is unjust to punish those who, in defiance of treaties and assurances, have attacked neighbouring states without warning, is obviously untrue, for in such circumstances the attacker must know that he is doing wrong; and so far from it being unjust to punish him, it would be unjust if his wrong were allowed to go unpunished” [”maksimi nullum crimen sine lege ei ole suveriniteetin rajoitus, vaan yleinen oikeusperiaate. On ilmiselvästi virheellistä väittää, että on epäoikeudenmukaista rankaista niitä, jotka ovat sopimuksista ja vakuutuksista pittaamatta hyökänneet varoittamatta naapurivaltioihin, sillä näissä olosuhteissa hyökkääjän täytyy tietää tekevänsä väärin”] [Bettin välihuomautus:] (”edellytetään rikosnimitystä, joka olisi osoitettava kansainvälisten määrä-

ysten arvioinnin perusteella”) [”ja niin on kaikkea muuta kuin epäoikeudenmukaista rangaista hyökkääjää, kun taas olisi epäoikeudenmukaista jättää hyökkääjän teot vaille rangaistusta”] (vrt. Betti, *Interpretaz[ione] della legge [e degli atti giuridici]*, 1949], §77, s. 334–7; R. B. Perry, *Puritanism and democracy*, 245–68).

Oscar Wilde antaa farisealaisen ulkokultaisuuden määritelmän teokseensa *De profundis* [1905], *Works*, 1949, 882: ”he is the Philistine who upholds and aids the heavy, cumbrous, blind, mechanical forces of society and who does not recognise dynamic force when he meets it either in a man or a movement”. [”filisteri on se, joka tukee ja avustaa yhteiskunnan raskaita, kömpelöitä, sokeita, mekaanisia voimia ja joka ei tunnista dynaamista voimaa törmätessään siihen ihmisessä tai liikkeessä”]. Filisterin luonne (ibid. 876): ”their heavy inaccessibility to ideas, their dull respectability, their tedious orthodoxy, their worship of vulgar success, their entire preoccupation with the gross materialistic side of life, and their ridiculous estimate of themselves and their importance”. [”heidän raskassoutuinen pystymättömyytensä ajatuksiin, heidän tylsämielinen kunniallisuutensa, heidän pitkävetäinen oikeaoppisuutensa, heidän maineenpalvontansa ja heidän naurettava arvionsa omasta itsästään ja tärkeydestään”] *Everyman's Encyclopaedia*, 3. p., IX; 816, (”Nuremberg trial”, Nov. 1945–Oct. 1946: ”which ended in the conviction and sentence of most of the surviving leaders of the third Reich for their part in preparing and waging aggressive war and for crimes against humanity). In declaring that aggressive war was the ”supreme international crime” for which individual heads of state could not escape punishment by seeking refuge in their sovereign rights the Nuremberg military tribunal in effect pronounced the judgement of the world conscience upon an indictment without parallel in recorded history. The proposition that ”the principle of international law, which under certain circumstances protects the representatives of a state cannot be applied to acts which are condemned as criminal by international law”, is perhaps the most far-reaching laid down in the Nuremberg judgement, for it means that henceforth the law recognises no wholly irresponsible rule (governo) in the world; and absolute rulers, whose acts cannot be challenged in their own countries, may yet, in certain circumstances, be arraigned before a court of higher jurisdiction.” [”Nürnbergin oikeudenkäynnin päättyivät, kun suurin osa kolmannen valtakunnan elonjääneistä johtajista asetettiin syytteeseen ja tuomittiin hyökkäyssodan valmistelusta ja käymisestä sekä rikoksista ihmisyyttä vastaan). Kun Nürnbergin tuomioistuin julisti aggressiivisen sodan ”ylimmäksi kansainväliseksi rikokseksi”, jossa yksittäiset valtion päämiehet eivät voi välttyä tuomiolta vetoamalla suvereeniin oikeuksiinsa, se tosiasiansa lausui julki maailman omantunnon” [Bettin välihuomautus:] (”mikä jää sofismiksi sekä likinäköisyyden ja kopeuden virheeksi, koska siinä ihmiskunnan omantunnon ja historian tuomioistuimelle varattu tuomiopätevyys suodaan voittajalle, toiselle osapuolelle ja kanssasylliselle”) [”tuomion vääryydelle, jolle ei ole vertaa historiassa. Propositio ”kansainvälisen lain periaate, joka tietyissä oloissa suojelee valtion edustajia, ei sovellu tekoihin, jotka tuomitaan rikollisiksi kansainvälisen lain nojalla”, on ehkä kauaskantoisin Nürnbergin tuloksista, sillä se tarkoittaa, ettei oikeus tästedes tunnusta mitään täysin vastuutonta hallitusta maailmassa; ja että absoluuttiset johtajat,”) [Bettin välihuomautus:] (”mikä jää toiseksi sofismiksi, koska pyrkii erottamaan ”aboluuttiset” hallintomallit niistä, jotka alitetaan edustajistopelin muodollisten sääntöjen eli ”demokratian” valtaan”) [”joiden tekoja ei voida haastaa heidän kotimaassaan, voidaan kuitenkin tietyissä oloissa saattaa tuomiolle korkeampaan oikeusasteeseen”]

27.10.1948: ”Staff officers had played an indispensable part in spreading the evil, which originated with Hitler and the nazi leaders, but to find an individual criminally guilty he must have passed the order to the chain of command, and the order must be on the face of it criminal. The fact that a person acted under orders did not free him of responsibility for a crime, though it might be considered in mitigation of punishment.” [”Virkaupseereilla oli korvaamaton osa Hitleristä ja natsijohtajista lähtevän pahuuden levittämisessä, mutta yksilön toteaminen syylliseksi rikokseen, täytyy hänen havaita siirtäneen käskyn komentoketjussa, ja käskyn itsensä on oltava selvästi rikollinen.”] [Bettin välihuomautus:] (”täysin mielivaltainen kriteeri, joka on ristiriidassa hierarkisen järjestelyn kanssa, joka sulkee pois alemman kapinan ylempää vastaan”) [”Se tosiasia, että henkilö toimi käskyn alaisena, ei vapauta häntä vastuusta rikokseen, vaikka tämä voidaankin rangaistusta harkittaessa katsoa lieventäväksi asianhaaraksi.”] Vrt. Heinze & Schilling, *Die Rechtsprechung der Nürnberger Militärtribunale*, 1952, Studi A. Scialoia, IV, 67–88.

Ministeri Churchillin tyypillisen argumentin kertaa Lord Hankey, *Politics, Trials and Errors*, 1950, 75: ”he says that ‘the final tribunal is our own conscience’ and proceeded to an impassioned appeal, that we, who were

fighting the battle of the small countries, should not allow to tie our hands in the struggle for rights and freedom. The letter of the law must not obstruct those responsible for its enforcement. Humanity, and not legality, must be our guide.” [”hän sanoi, että ”tuomioistuin on oman tunteen”, ja vetosi sitten intohimoisesti, että me, jotka käymme pienten maiden taistelua, emme saa sitoa käsiämme taistelussa oikeuksien ja vapauden puolesta. Olkoon oppaanamme ihmisyyttä eikä laillisuus.”] Sama päättelytapa tapaa edistää a major offensive operation of waria [”huomattavaa hyökkäävää sotatoimintaa”], kuten Norjan valloitusta alkaen joulukuun 16. 1939 eli tapahtumaa, jota Nürnbergissä 1946 pidettiin ”sotarikoksena”, josta voittajat saattoivat syyttää, siinä missä muistakin rikoksista, harkitsematta voittajien omaa osuutta.

10. Schleiermacher, *Hermen.*, s. 159; *Kritik der Sittenlehre* [1803], W. III, Abt. I, s. 204 (Meiner, I, s. 206). Anglosaksisen cantin [hurskastelun] psykologiasta vrt. Betti, *Der Völkerbund im Zeichen der britischen Gleichgewichtspolitik*, 1937, s. 22. Ks. fables convenuesista [totutuista saduista, sovinnaisvalheista], [Paul] Feldkeller, *Das unpersönliche Denken*, s. 24, 56, 70, 103.
11. Tämän asennoitumisen – farisealaisen hermeneutiikan, joka koskee sensaatioisyyttämisen ja katteettomien juorujen konformismia – tarkka erittely: Hartmann, *Problem d. geist. Seins*, luku 39: s. 304–16. Myöhempi tapaus oikeudellisen tulkinnan aiheesta: [Gaetano] Morelli, *Foro it[aliano]*, 1944, s. 219. Schlagworteista [iskusanoista] ks. W. Bauer, *Histor. Zschr.*, s. 122, 189–240.
12. [Paul] Koschaker, *Europa [das römische Recht, München 1947]*, s. 48; Bernheim, *Methode*, s. 498, 501; [Herbert] Grundmann, *Joachim von Floris [= Neue Forschungen über Joachim von Fiore, Marburg 1950]*, s. 23, 30–3.
13. Vrt. Humboldt, *Werke*, II, 71; Fueter, *Histoire de l'histographie mod.*, 1914, s. 415–32.
14. Tästä asennoitumisesta [Ernst Robert] Curtius, *Frankreich [Französischer Geist im neuen Europa, 1925]*, 1930, s. 182.
15. Tästä asennoitumisesta Schleiermacher, *Hermen.*, s. 20; Wach, *Verstehen*, I, s. 119; [Alfredo] Galletti, *Natura e finalità d. storia nel mod. pensiero europeo*, 1954, s. 153, 349.
16. Bernheim, *Methode*, s. 498.
17. Droysen, *Historik*, s. 156.
18. Käsitteiden kulumisesta yleensä niiden abstraktissa käytössä Hartmann, *Problem*, luku 55: s. 428.
19. Bentham, *Works* (ed. J. Bowring, Edinburgh, 1843), II, s. 325; [C.] Schmitt, *Ueber die drei Arten des rechtswiss[enschaftlichen] Denkens* [Hamburg 1934], s. 34.
20. Vrt. [Carl August] Emge, *Erste Gedanken zu einer Richtigkeitslehre*, Abhandlgn d. Preuss. Akad., 1942; [Emil] Utitz, *Gr[und]leg[ung] d[er] allgem[ainen] Kunstwiss[enschaft]*, Stuttgart 1914–20, II, s. 143 (erilaisista arvosarjoista).
21. Tällaisesta sekoittumisesta tulkintakentällä ks. tekstimme teoksessa *Festschrift für L[eo] Raape [zum 70. Geburtstag]*, 1948, s. 384–8.
22. Tällainen pelkuruus ja lamaannus paljastuu erityisesti ”keskustelun kriisissä” (E. Castelli, *Tempo esaurito*, 1947, s. 94, 115). Eräs puoli sitä on kasvava vastenmielisyyttä, jota tunnetaan vakavaa suullista debattia kohtaan teoreettisista aiheista, ja yleisemmin inho ajatustenvaihtoa kohtaan. Vastentahtoisuuteen on epäilyksittä vaikuttanut tieteiden ja ammattien korostunut erikoistuminen, jota [José] Ortega y Gasset, *La rebelión de las masas* [1930] (5. p., luku XII: s. 171), tarkoin nimittää spesialisaation barbariaksi. Määräävät tekijät ovat kuitenkin paljon monilukuisemmat ja -mutkaisemmat. Niiden joukosta ei pidä unohtaa suvaitsemattomuuden tottumusta, joka muodostaa poliittista ja kulttuurista propagandaa erilaisissa julkisuuden välineissä (posti, radio jne.). Sen poleeminen väkivalta ei jätä kokeilematta mitään vähänkään tepsivää keinoa heikentää ja alistaa lukijain ja kuulijain kriittistä henkeä – sulkematta pois edes naurunalaistamisen asetta tai loukkaavien ja häpäisevien juorujen arsenaalia. [Johan] Huizingan teoksessa *Im Schatten von morgen*, 1935, luvut VII–I: s. 54–, jossa tarkasteltiin toisenlaista poliittista ilmastoa, on oman aikamme ilmastossa enemmän päiväkohtaista virettä kuin ikinä.
23. Oikeaan osuvat huomautukset teoksissa: Hendr. de Man, *Vermassung u. Kulturverfall*, 1951, erit. luku VI: s. 93–117 (das Massahirn) [massa-aivo]; Feldkeller, *D. unpers. Denk.*, s. 20–7; vrt. [Alfred] Müller-Armack, *Diagnose unserer Gegenwart*, s. 234–42.
24. Vrt. Humboldt, *Aufgabe des Geschichtsschreibers* [1822], *Werke*, IV, s. 38; uudistettuna kirjallisuudessa Wach, *Verstehen*, I, s. 78 viite 2, s. 96 & 242 viite 4 & III, s. 236 viite 6 & 237 viite 1; Nietzsche, *Morgenröthe*, s. 195 & 460; *Fröhl. Wiss.*, s. 334.
25. Feldkeller, *Das unpersönliche Denken*, s. 20–7, 36, 70–2, 99–101, 185–6 (vrt. Th. Geigerin teksti teoksessa *Festschr. Vierkant [Gegenwartsprobleme der Soziologie. A. Vierkant zum 80. Geburtstag]*, toim. G. Eiser-

mann], 1949, s. 147; [Georg] Weippert, *Die Ideologien der kleinen Leute*, 1952, s. 5; [Joseph] Segond, *[Traité de] psychologie* [Paris 1930], s. 303, puhuu *attitude de préjugé*stä [”ennakkoluulon asenteesta”], vrt. s. 273, jossa puhutaan *assiette mentale*sta [”henkinen järjestys”].

Ennakoiva uskomus, jonka herättää yksilöllinen mielenkiinto ja henkilökohtainen velvoite, tuottaa tiedostamatonta muunnosta sinänsä välinpitämättömään ja liikkumattomaan maailmaan, elävöittää ja suuntaa sen kohti kiinnostavaa maalia (26). Näin muodostuu henkinen järjestys, jonka rakentuminen edeltää kokemusta tosiasioista ja toisten käytöksestä. Tässä henkisen järjestyksen (syntagman) ruudukossa on aina valmiina tapahtumien arvostelu: kaikki uutuudet jäsenyivät jo edeltäpäin määrättyihin lokeroihin (36). Seulan läpäisevät ja erilaisin korostein varustetut tosiasiat saavat paikan osoittimet ja paikka-arvot (Stellenwert) järjestelmässä. Systemi vaihtelee mielteiden järjestyksen mukaan kehikossa, johon mahtuu keskenään suorastaan vastakkaisia merkityksiä, kuten nähdään ”psykologisessa sodassa” (72). Ilmiö on paljon vakavampi, kun sen tuottaa kapinallinen propaganda, joka pyrkii ohjailemaan ja manipuloimaan yleistä mielihäilyä: De Man, *Vermassung u. Kulturverfall*, s. 93, 118, 171; Heinz & Sonnabend, confer. 28.3.53; [C. K.] Ogden [& I. A.] Richards, [The Meaning of] Meaning. [A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism, London 1927], 1. p., s. 23, 210, 226–8, 257, 323; 8. p., s. 17: mechanism of deceit [harhaanjohtamisen mekanismi], § 1–c, viite 18, emotiivisten päämäärien kielen käyttö.

26. Feldkeller, *D. unpersönliche Denken*, s. 99, 103, 200–5. Tekijän antamaa esimerkkiä vain ei voi sanoa onnistuneeksi tai täydelliseksi: paljon runsaamman aineiston tarjoaa sodanjälkeisen ajan sokeaa suvaitsemattomuus (psykoosi).
27. A[rthur] Koestler, *Politische Neurosen, Der Monat*, V, s. 1953, vihko 63; vrt. M[ichael] Freudin, L. Woolfin, J[ules] Monnerot'n, A[lexander] Mitscherlichin ja Th[eodor] W. Adornon huomautuksiin: *Der Monat*, VI; 1954, vihko 65, s. 464–85.
28. Mitscherlich, *Der Monat*, VI, 1954, s. 480–2. Vrt. [Karl] Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen* [1919], 3. p.
29. Kuten tekee Monnerot *Der Monat*in numerossa VI, s. 478.